

'Vergrijzing is een sluimerende crisis en daarom moeilijk te agenderen'

25 september 2024

Vergrijzing zet druk op de betaalbaarheid van de pensioenen. Nederland moet dit in Europa slim - 'zonder belerend vingertje' - aankaarten, stelt de WRR in een rapport.

Nederland loopt grote risico's omdat andere Europese landen slecht voorbereid zijn op de vergrijzing, waarschuwt de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). Maar kan Den Haag daar wel iets aan doen?

WRR-raadslid Casper de Vries en wetenschappelijk medewerker Gijsbert Werner denken van wel. Dat is de optimistische boodschap van een vandaag verschenen WRR-rapport, waarin verder vooral een somber toekomstbeeld wordt geschetst. Zonder ingrijpen kan een gebrek aan pensioenvermogen elders, Nederland flink raken. Een greep. Oplopende schulden leiden mogelijk tot een nieuwe schuldencrisis, een kunstmatig lage rente om die te bezweren drijft vervolgens de inflatie op. Nederland zit dan aan de verkeerde kant van de streep, met een relatief lage staatsschuld en een groot pensioenvermogen. Maar ook stevige bezuinigingen elders zijn geen ideaal scenario. Wordt er beknipt op onderwijs, dan schaadt dat het toekomstig verdienvermogen. Soberdere pensioenen betekenen direct een lagere consumptie. Vroeg of laat wordt Nederland als sterk op Europa gerichte exporteur geraakt. Nieuw is het thema niet. 'Vergrijzing is net als klimaatverandering een creeping crisis', zegt Werner daarover. 'De ontwikkelingen gaan heel langzaam en zijn van dag tot dag niet te merken. Daarom is vergrijzing moeilijk om op de agenda te krijgen.' Den Haag moet daarin het voortouw nemen in Brussel, zo luidt de boodschap van het WRR-rapport Europese vergrijzing in het vizier.

Het lijkt ons geen gemakkelijke taak voor premier Dick Schoof om tegen Europese collega's te zeggen: jullie burgers moeten langer doorwerken. Het zou anti-Europese sentimenten en populisme een extra zetje kunnen geven.

De Vries: 'Het is politiek ook niet makkelijk en dus moet je het slim aanpakken. Zelfs in Frankrijk is de arbeidsparticipatie toegenomen. Belangrijk is dat je mensen tijdig perspectief biedt op een baan die ze wel tot hun 70ste kunnen volhouden. Verder willen de andere landen ook iets van ons. Zo gaat het altijd in de Europese politiek. Kijk naar het coronaherstelfonds. Nederland stemde in, maar stelde wel voorwaarden. Je moet oppassen alleen met het belerende vingertje te zwaaien.'

Maar wat zou de afruil kunnen zijn?

Werner: 'Dat is uiteindelijk een politieke afweging, en niet aan ons als WRR. Maar kijk naar het recente rapport van Mario Draghi, waarin allerlei voorstellen worden gedaan over sterkere Europese samenwerking. Daar kijken wij als Nederland wat sceptischer naar.'

Meest omstreden in het Draghi-rapport is de gezamenlijke financiering van projecten. Moet Nederland het verzet tegen eurobonds opgeven?

De Vries: 'Een mogelijke afruil zou kunnen zijn: samen inkopen op defensiegebied en dat financieren met eurobonds (gezamenlijke Europese leningen, red.). DNB-president Klaas

Knot heeft zich daarover eerder ook uitgelaten. Maar het is niet aan de WRR om te zeggen: dít moet je doen.'

Werner: 'Je gaat natuurlijk ook niet van tevoren zeggen: we zijn bereid dit en dit op te geven. Het is een onderhandelingspel. Ik wil wel benadrukken dat de pensioenleeftijd niet het allerbelangrijkste is. Er is zo veel winst te behalen in de jaren ervoor, door meer ouderen te laten werken. Ook in Nederland nog. We willen meegeven: dit moet worden meegenomen in de onderhandelingen, omdat er grote belangen mee zijn gemoeid. Als je kijkt naar de huidige inzet van Nederland in Europa, dan zien we dit niet op de lijstjes staan.'

Is arbeidsmigratie niet dé oplossing voor een vergrijzend continent?

Werner: 'Migratie kan best een oplossing zijn voor delen van de arbeidsmarkt waar grote tekorten zijn. Maar onderzoek laat zien dat het geen afdoende medicijn is. Migranten vergrijzen ook. Als je vergrijzing helemaal wilt oplossen met arbeidsmigratie, dan zijn er enorme aantallen nodig. De politieke wind waait de andere kant op. Het is niet realistisch. En niet alleen Nederland vergrijst.' De Vries vult aan: 'De spreekwoordelijke Poolse loodgieter is er straks niet meer.'

U bepleit ook een grotere focus op landen met een jonge bevolking. Hoe organiseer je dat?

Werner: 'Het is een Europees belang en handelsovereenkomsten worden overwegend op Europees niveau afgesloten. Uiteindelijk moeten bedrijven het doen, we pleiten niet voor een planeconomie. De overheid kan de omstandigheden creëren door met een demografische bril handelsmissies te organiseren en handelsakkoorden te sluiten. Een land als China doet dat ook, we moeten daar niet bij achterblijven. In zowel Europa als Azië zitten qua vergrijzing de hotspots van de wereld. Daarom pleiten we ervoor de relaties aan te halen met landen die een groot demografisch dividend hebben - een hoog aantal werkenden - en daardoor meer groeipotentie.'

In hoeverre kan Europa hierin een eigen koers varen? Er zijn ook geopolitieke belangen die mogelijk niet parallel lopen met het demografisch dividend.

Werner: 'Het is niet los te zien. Maar als je kijkt hoe het demografisch dividend verschuift... Het zat de afgelopen decennia in China, nu in India en enkele andere Zuid-Aziatische landen. Straks volgt Sub-Sahara-Afrika. Kijk je er door je oogbellen naar, dan loopt de politieke beweging parallel met de demografische beweging. We willen immers minder afhankelijk zijn van China.'

Het WRR-rapport wijst alleen op de indirecte effecten van een Europese pensioen crisis, bijvoorbeeld een uitholling van de reële waarde door hogere inflatie. Maar er leeft nog altijd het idee dat Europa direct 'een greep' in onze goedgevulde pensioenkas kan doen. Kan dat?

De Vries: 'Dat zou alleen via een omweg kunnen, door middel van nieuwe regulering. Je zou je kunnen voorstellen dat een Europese toezichthouder zegt: je mag alleen nog maar in Europese staatsobligaties beleggen. Dan zijn Nederlandse pensioenfondsen in de aap gelogeed, want dan maak je veel minder rendement. Dus we moeten wel opletten, maar in de Europese verdragen zijn pensioenen een zaak van de lidstaten.'

Nederland stond lang op het standpunt dat andere landen ook een kapitaaldeckingsstelsel zouden moeten optuigen. Geld opzijleggen voor pensioenen dus, in plaats van de rekening neer te leggen bij de toekomstige belastingbetaler. Is dat een gepasseerd station?

De Vries: 'Duitsland is daar een paar jaar geleden mee begonnen. De besparingen zijn daar nu 8% van het bbp, tegen 150% in Nederland. Het duurt heel lang voordat je dit hebt opgebouwd. Nederland is daar eigenlijk al voor de oorlog mee begonnen. De problemen spelen over twintig tot dertig jaar. Ze zijn alleen behapbaar als we meer en langer doorwerken.'

Nederland staat er dus goed voor, toch wordt er geklaagd omdat pensioenen een aantal jaren niet zijn geïndexeerd.

Werner: 'Dat laat ook mooi zien hoe moeilijk het pensioendossier is. Veel landen denken het vol te houden door pensioenen geleidelijk te versoberen, door jarenlang niet volledig te indexeren. Is het realistisch dat je dat twintig jaar gaat volhouden? Op basis van de Nederlandse casus kun je daar vraagtekens bij zetten.'